

CUỘC SỐNG CỦA DU HỌC SINH VIỆT NAM Ở NHẬT BẢN TRONG BỐI CẢNH ĐẠI DỊCH COVID-19 LAN RỘNG RA CỘNG ĐỒNG

NGUYỄN ĐỨC CHIÊN*
NGUYỄN THANH THU**

Từ khóa: du học sinh Việt Nam, đại dịch Covid-19, cộng đồng, Nhật Bản.

Ngày nhận bài: 27/5/2021; ngày gửi phản biện: 28/5/2021; ngày duyệt đăng bài: 02/8/2021.

1. Đặt vấn đề

Dịch viêm đường hô hấp cấp Covid-19 đang diễn biến rất phức tạp và chưa có dấu hiệu suy giảm đã khiến cho nền kinh tế toàn cầu khủng hoảng nghiêm trọng. Với quy mô dân số già và nền kinh tế đang phục hồi chậm sau “những thập niên trì trệ” nên Nhật Bản đang gặp khó khăn với đại dịch Covid-19. Olympic Tokyo 2020 bị hoãn chỉ vài tháng trước ngày khai mạc theo kế hoạch đã khiến rất nhiều doanh nghiệp lao đao. Thời điểm thông báo cách li xã hội trên phạm vi toàn quốc từ ngày 23/4/2020 đã ảnh hưởng không nhỏ đến đời sống xã hội và cuộc sống sinh hoạt của người dân. Trong đó có nhóm du học sinh tự túc kinh phí vừa học vừa làm cũng gặp nhiều trở ngại lớn. Theo số liệu thống kê của Tổ chức hỗ trợ sinh viên Nhật Bản (Japan Student Services Organization), tính đến tháng 5/2019, Nhật Bản đã thu hút 312.214 sinh viên quốc tế, tăng 4,4% so với năm 2018 (JASSO, 2019). Tuy nhiên, tính đến tháng 5/2020, số lượng du học sinh quốc tế là 279.597 sinh viên, giảm 10,4% so với năm 2019. Trong số này, du học sinh đến từ Trung Quốc là đông nhất với 121.845 sinh viên, Việt Nam xếp thứ 2 với 62.233 sinh viên, tiếp đến là du học sinh đến từ Nepal, Hàn Quốc và Đài Loan (JASSO, 2020). Theo Bộ Y tế, Lao động và Phúc lợi Nhật Bản, tính đến cuối tháng 10/2020 có 127.512 du học sinh Việt Nam theo diện vừa học vừa làm. Mặt khác, theo Thống kê cư trú nước ngoài của Cục quản lý xuất nhập cảnh Nhật Bản, số lượng du học sinh Việt Nam tính đến cuối tháng 12/2020 là 65.653 sinh viên, trong đó, nhóm du học tự túc nhiều hơn 1,94 lần (Thông tin Nhật Bản, 2021).

Khi đại dịch Covid-19 xảy ra, cuộc sống của nhóm du học sinh này trở nên khó khăn khi không thể về nước, việc làm thêm bị cắt giảm và tiền tiết kiệm chỉ đủ cầm cự trong thời gian ngắn. Điều đáng nói là khi dịch bùng phát vào cuối tháng 2/2020 với số người nhiễm trong ngày tăng cao nhưng khoảng cuối tháng 3/2020 Chính phủ Nhật Bản mới đưa ra các biện pháp hạn chế để ứng phó với dịch Covid-19. Ngày 7/4/2020, Thủ tướng Nhật Bản Shinzo Abe đã tuyên bố tình trạng khẩn cấp dự kiến kéo dài

* PGS.TS. Viện Xã hội học, Viện Hàn lâm Khoa học xã hội Việt Nam.

** Cử nhân.; Du học sinh Học viện Giáo dục Nagoya, Nhật Bản.

khoảng một tháng đối với thủ đô Tokyo và 6 tỉnh khác để ngăn biến chủng mới bùng phát. Các trường học đóng cửa, những sự kiện quy mô lớn bị hủy và người dân được khuyến cáo không nên tụ tập nơi đông người, hạn chế ra ngoài khi không thực sự cần thiết. Tuy nhiên, việc phong tỏa của Nhật Bản vẫn lỏng lẻo so với nhiều nước khác. Mọi người vẫn đi làm, phương tiện sử dụng chủ yếu là tàu điện vẫn còn cảnh chen chúc vào giờ cao điểm, cửa hàng và quán bar vẫn mở cửa hoạt động.

Đỉnh điểm của dịch bệnh vào khoảng đầu tháng 4/2020, nước này đã ghi nhận hơn 4.100 ca nhiễm Covid trên khắp cả nước, không kể 712 ca từ du thuyền Diamond Princess. Hơn 1.100 ca, khoảng một phần tư trong tổng số là ở Tokyo (Aizawa Yuko & Eiraku Maiko, 2020). Chính sự chủ quan, lơ là trong phòng chống dịch đã dẫn đến việc mất kiểm soát với người nhiễm bệnh, bệnh viện quá tải, tình trạng thiếu khâu trang và đồ bảo hộ cá nhân khác, cũng không có đủ nhân viên y tế trong việc giám sát chuyển các bệnh nhân có triệu chứng sốt nhẹ sang các cơ sở lưu trú. Tình trạng số người mắc Covid-19 gia tăng khiến hệ thống y tế vỡ trận, nhiều người nhiễm bệnh phải tự cách li tại nhà. Nhiều cụm dịch xuất hiện trong bệnh viện, nguy cơ bùng phát các cụm dịch ở bệnh viện rất đáng lo ngại, cho thấy khả năng virus đã lây lan rộng ra cộng đồng làm ảnh hưởng trực tiếp đến cuộc sống của mọi người, trong đó có du học sinh. Việc làm thêm bị cắt giảm, thu nhập bấp bênh không đủ chi trả các khoản phí sinh hoạt, việc hạn chế về ngôn ngữ lại càng là rào cản lớn với nhóm du học sinh. Thực tế đó đặt ra nhiều câu hỏi cần nghiên cứu về việc Chính phủ hai nước kết hợp với các tổ chức, doanh nghiệp nhằm có những chính sách hỗ trợ kịp thời giúp giảm thiểu khó khăn cho các du học sinh để họ có thể yên tâm học tập và làm việc. Dựa vào nguồn tài liệu thứ cấp và kết quả phỏng vấn sâu do tác giả (thứ 2) thực hiện với 13 du học sinh tự túc trong độ tuổi từ 20 đến 24 đang theo học các chuyên ngành quản trị kinh doanh, công nghệ thông tin, kinh tế, khách sạn du lịch, Nhật ngữ tại các trường cao đẳng, đại học ở tỉnh Aichi, bài viết tập trung phân tích những khó khăn, ảnh hưởng của đại dịch Covid-19 đến cuộc sống của du học sinh và đưa ra một số khuyến nghị nhằm giảm thiểu hệ lụy do đại dịch Covid-19 gây ra.

2. Tác động của đại dịch Covid-19 đến cuộc sống của du học sinh tại Nhật Bản

2.1. Môi trường học tập bị gián đoạn

Ảnh hưởng của đại dịch Covid-19 đã làm đảo lộn cuộc sống sinh hoạt và học tập của du học sinh, rất nhiều học sinh, sinh viên đã phải trở về nước hoặc phải chuyển sang học online. Từ mục đích ban đầu là đi du học để tiếp cận nền giáo dục tiên tiến, hiện đại, cơ hội thực tập, việc làm hấp dẫn, trải nghiệm văn hóa, ngôn ngữ,... ở nước sở tại thì nay các du học sinh đang gặp rất nhiều khó khăn. Dịch bệnh khiến cho việc học tập trực tiếp tại trường trở nên khó khăn và nhiều trường đã chuyển sang hình thức dạy học trực tuyến (học online qua zoom). Bên cạnh mặt tích cực của học online để phòng chống dịch bệnh thì cũng có những hạn chế nhất định “*Học online khiến ngành khách sạn - du lịch của mình gặp nhiều khó khăn hơn, thiếu sự trải nghiệm, thực hành. Trước đây, lịch học ở trường gần như kín tuần, sau mỗi buổi học thường là*

đi thực tập ở khách sạn do trường đã liên hệ từ trước. Vừa là nơi thực hành cũng là chỗ làm thêm để trang trải chi phí sinh hoạt hàng tháng nên rất tiện cho việc đi lại...” (PVS, H, nam, 23 tuổi, trường Cao đẳng Khách sạn du lịch, tỉnh Aichi). Có thể thấy, việc học online giúp giảm sự lây nhiễm trong cộng đồng nhưng môi trường học tập thiếu sự tương tác, giao lưu với bạn học và thầy cô nên việc tiếp thu kiến thức đã gặp không ít trở ngại, khó khăn. Đồng quan điểm với ý kiến trên, nữ sinh viên N, trường Cao đẳng Kinh doanh cho biết: “*Dịch covid-19 diễn biến phức tạp, số người nhiễm ngày càng gia tăng nên trường học chuyển sang hình thức học online tại nhà. Chuyên ngành mình theo học là kinh doanh, một số môn chuyên ngành học qua online nên việc tiếp thu kiến thức gặp nhiều hạn chế, thỉnh thoảng đến trường mượn tài liệu ở thư viện để đọc thêm. Trường cũng có tổ chức các buổi hội thảo việc làm cho sinh viên gần tốt nghiệp hay giới thiệu các trường đại học với những bạn có mong muốn học tiếp lên cao, các nhà tuyển dụng đến trường cũng đều phải chia ngày và thời gian xen kẽ để đảm bảo việc phòng chống dịch...*” (PVS, N, nữ, 24 tuổi, trường Cao đẳng Kinh doanh, tỉnh Aichi). Đó là thực trạng chung của du học sinh hiện nay đang sinh sống ở Nhật Bản. Môi trường học hạn chế hơn bởi sự tương tác với giáo viên giảm dần, những ngành học mang tính thực tế cũng không có cơ hội được trải nghiệm, thay vào đó là bài giảng lí thuyết và ứng dụng qua internet. Người học cảm thấy chán nản dần tới nghi học giữa chừng làm gián đoạn quá trình học tập.

Đầu tháng 8/2020, đài truyền hình NHK World - Japan đã có phóng sự phản ánh cuộc sống khó khăn của du học sinh Việt Nam tại Nhật Bản. Do ảnh hưởng của dịch bệnh, họ không thể về nước, trong khi ở lại thì không đủ tiền đóng học phí và trả tiền thuê nhà ở mà công việc làm thêm không có hoặc hết sức bấp bênh. Nữ sinh viên trường Nhật ngữ chia sẻ: “*Từ khi Chính phủ Nhật Bản áp dụng tình trạng khẩn cấp ở một số tỉnh, thành phố, công việc làm thêm của mình bị cắt giảm, thu nhập bấp bênh nên mình đã nghỉ học hơn 3 tháng nay. Còn mấy tháng nữa tốt nghiệp nhưng vì không đủ tiền đóng học nên đành phải lựa chọn như vậy. Đã từng mong muốn sau khi tốt nghiệp sẽ tìm công việc ở lại Nhật, phần muốn phụ giúp bố mẹ ở nhà, phần vì tương lai của bản thân nhưng giờ điều đó không thể thực hiện được...*” (PVS, L, nữ, 21 tuổi, trường Nhật ngữ, tỉnh Aichi).

2.2. Mất việc làm thêm, thu nhập bấp bênh và tỉ lệ phạm tội gia tăng

Sau khi Chính phủ Nhật Bản áp dụng tình trạng khẩn cấp trên toàn quốc, các trung tâm thương mại đều vắng vẻ. Nhiều cửa hàng quần áo cũng như tiệm tạp hóa thông báo tạm ngừng hoạt động. Một số cửa hàng ăn uống và bán thuốc chữa bệnh, nhu yếu phẩm vẫn mở cửa nhưng thời gian hoạt động bị rút ngắn. Hệ thống cửa hàng tiện ích, quán ăn giảm thời gian hoạt động khiến cho việc làm thêm của du học sinh gặp nhiều khó khăn. Nhiều nhà hàng đóng cửa, cộng thêm tiếng Nhật chưa đủ tốt khiến những khó khăn của du học sinh không được nhiều người biết đến, một du học sinh trường Nhật ngữ cho biết: “*Quán mì đóng cửa, ở nhà gần tháng nay cũng chưa tìm được việc nào khác. Giờ dịch bệnh chỗ nào cũng cắt giảm việc làm,*

hỏi xin việc mấy nơi nhưng họ không nhận. Lại sắp đóng học phí, không biết phải xoay thế nào” (PVS, A, nữ, 21 tuổi, trường Nhật ngữ, tỉnh Aichi). Tương tự, nam, 23 tuổi, trường Cao đẳng Công nghệ thông tin cũng cho biết: “Việc làm xưởng trước nay công việc vẫn đều nhưng đợt dịch này việc không có để làm, thỉnh thoảng bị cắt lịch nên thu nhập không đều, nhưng khó khăn là tình trạng chung, cũng chỉ biết khắc phục vượt qua đợt dịch...” (PVS, H, nam, 23 tuổi, trường Cao đẳng Công nghệ thông tin, tỉnh Aichi). Trường hợp nam sinh viên D, 22 tuổi, du học sinh trường Nhật ngữ, tỉnh Aichi sắp hết hạn visa chia sẻ: “Hơn 1 tháng nữa mình hết visa, việc làm thêm bán thời gian (baito) nghỉ gần hai tháng nay do ảnh hưởng của dịch không có việc làm nên công ty cho nghỉ. Tiền tiết kiệm cũng sắp hết, mình cũng đặt mua vé máy bay nhưng đều bị hủy. Ở lại mà không có việc làm, không có thu nhập, đi vay bạn bè 1-2 man¹ chỉ đủ tiền ăn...” (PVS, D, nam, 22 tuổi, trường Nhật ngữ, tỉnh Aichi). Có thể thấy tác động của đại dịch Covid-19 ảnh hưởng lớn đến thu nhập của nhóm du học tự túc. Trước đây, vừa học, vừa làm để trang trải chi phí vốn đã khó khăn thì nay dịch bệnh càng gặp nhiều khó khăn hơn, việc làm thêm cắt giảm dẫn tới thu nhập bấp bênh. Nhóm du học tự túc đa phần đều phải đi làm thêm để tự trả chi phí sinh hoạt cũng như học phí. Họ không nhận được giúp đỡ về vật chất từ phía gia đình nên khi mất việc làm, cuộc sống của nhóm du học sinh tự túc rơi vào bế tắc.

Trước đó, Chính phủ Nhật Bản quy định, du học sinh đang theo học tại đất nước họ có thể làm việc 28 giờ/tuần, trường hợp còn visa nhưng không thuộc diện du học sinh sẽ không được phép làm thêm. Tuy nhiên, trước tình trạng nhiều người nước ngoài tiếp tục gặp khó khăn trong việc thu xếp chuyến bay về nước, Tổng cục quản lý xuất nhập cảnh và cư trú đã quyết định cho phép người có tư cách cư trú trung - dài hạn được chuyển đổi thành tư cách Hoạt động đặc định (6 tháng). Bên cạnh đó, Chính phủ Nhật Bản cũng cho phép du học sinh gặp khó khăn chưa về nước có nguyện vọng đi làm được phép làm việc 28 giờ/tuần. Do ảnh hưởng của đại dịch Covid-19 kéo dài, nhiều công ty giảm nhân lực khiến cho việc làm thêm của du học sinh càng khó khăn hơn. Nữ sinh viên C, 20 tuổi, du học sinh trường Nhật ngữ, tỉnh Aichichia sẻ: “Mình đã chuyển sang visa đặc định được phép làm 28 tiếng/tuần nhưng phần vì người Việt Nam sinh sống ở đây đông, lại ít việc làm thêm nên mọi thứ trở nên khó khăn. Cũng có tìm việc qua các trang mạng xã hội, gọi điện đến xin thì họ từ chối không nhận với lý do visa ngắn hạn, người mới vào họ phải chỉ việc từ đầu nên rất mất thời gian...” (PVS, C, nữ, 20 tuổi, trường Nhật ngữ, tỉnh Aichi).

Thu nhập làm thêm bị sụt giảm đáng kể đã đẩy những du học sinh tự túc, không dựa vào gia đình phải tìm cách cầm cự, thậm chí phải ngủ đê qua cơn đói. Ngày 28/5/2020, Báo điện tử Vietnamnet cũng đã phản ánh tình trạng một số du học sinh Việt Nam tại Nhật đã ngủ nhiều hơn để ăn ít lại và đang nợ tiền nhà do mất việc làm thêm vì Covid-19 (Trường Giang, 2020). Khoảng giữa tháng 6/2020, Đài truyền hình

¹ Cách gọi khác của tiền Nhật, 1 Man Nhật = 10.000 yên Nhật.

NHK đưa phóng sự “để kiểm tiền trang trải cuộc sống” vì không thể về nước, một nhóm người Việt Nam đã ăn trộm 60 chiếc xe đạp ở thành phố Osaka. Bốn người đàn ông Việt Nam, trong đó có một người là cựu thực tập sinh kỹ thuật, ba thanh niên còn lại đều là du học sinh, nhóm thanh niên này bị bắt vì tình nghi trộm cắp xe đạp điện tại bãi đậu xe đạp trong một căn hộ ở Nishi-ku, Osaka vào tháng 7/2020. Theo cảnh sát, nhóm người Việt Nam sống cùng nhau trong một căn hộ ở quận Naniwa đã đánh cắp khoảng 60 chiếc xe đạp có giá trị thị trường hơn 4 triệu yên. Nhóm người này đã thừa nhận hành vi phạm tội trước cuộc điều tra của cảnh sát. Họ nói rằng: “Tôi không thể trở về quê hương của mình vì Covid-19, do ảnh hưởng của dịch bệnh nên tôi đã bỏ học và mất việc làm, vì vậy tôi đã làm việc đó để kiếm sống...” (NHK, 2020).

Trong bối cảnh hiện nay, ở Nhật Bản liên tiếp xảy ra các vụ mất tài sản như hoa quả và gia súc của người nông dân có liên quan tới người nước ngoài. Mặc dù không nhiều, nhưng các vụ việc này tác động mạnh tới dư luận vì ở đây rất hiếm khi xảy ra hiện tượng trộm cắp. Điều đáng quan tâm là, các vụ việc trên liên quan đến người nông dân nên gây ra dư luận phản đối lao động nước ngoài, họ dè chừng và có cái nhìn không thiện cảm về người nước ngoài vì đã làm ảnh hưởng tiêu cực tới đời sống văn hóa và xã hội của họ. Tình trạng phạm tội nếu vẫn tiếp diễn thì giới chức Nhật Bản sẽ thắt chặt, xem xét lại cơ chế tiếp nhận và hỗ trợ người nước ngoài đến quốc gia họ, nhất là trong tình hình dịch bệnh diễn ra phức tạp.

Thực tế cho thấy, ngay từ đầu, du học sinh tự túc đã không được gia đình hỗ trợ về học phí. Ngược lại, họ đến Nhật Bản còn để kiểm tiền gửi về cho gia đình. Nếu mất công việc làm thêm, rào cản về ngoại ngữ khiến cuộc sống của họ càng gặp bết tắc hơn. Đối với nhóm du học sinh tự túc là nhóm nữ, công việc lao động chân tay tại nhà máy là công việc bán thời gian được coi như “phao cứu sinh cuối cùng”. Một trong những du học sinh Việt Nam chia sẻ: “Do ảnh hưởng của đại dịch Covid-19, du học sinh nước ngoài lần lượt bị đuổi khỏi nơi làm việc. Khi các ổ dịch đã bùng phát vào cuối năm thì các nhà máy cũng tạm thời đóng cửa. Sau khi tái hoạt động thì công ty không nhận người cũ, họ trở nên cảnh giác hơn, thậm chí sa thải cả những bạn có kết quả xét nghiệm âm tính với Covid-19. Điều này rõ ràng là phân biệt đối xử. Phía công ty đã không cần du học sinh nữa vì dịch bệnh có thể xảy ra bất cứ lúc nào. Chúng em thực sự đã bị vứt bỏ...” (PVS, D, nữ, 23 tuổi, trường Nhật ngữ, tỉnh Aichi).

Thực tế cho thấy, ảnh hưởng của đại dịch covid-19 không chỉ khiến du học sinh mất việc làm mà còn xảy ra tình trạng phân biệt đối xử. Họ đuổi những người không nhiễm bệnh với nhiều lí do khác nhau, thực chất là họ muốn cắt giảm, sàng lọc lao động để đáp ứng phù hợp với cuộc sống.

2.3. Khó khăn trong tiếp cận dịch vụ y tế

Dịch bệnh bùng phát, số người nhiễm trong ngày gia tăng nhanh chóng khiến hệ thống y tế quá tải. Ngoài sinh hoạt phí, cách thức nhận được sự hỗ trợ về y tế khiến du học sinh cảm thấy bất an. Nhiều bệnh viện lớn ở thành phố do quá tải nên bệnh viện từ chối tiếp nhận điều trị những bệnh nhân có dấu hiệu ho, sốt. Trong khi đó, các cơ sở y tế chỉ dừng lại ở việc thăm khám, bác sĩ kê đơn thuốc với lời khuyên

tự cách li, nghỉ ngơi tại nhà. Trường hợp của nữ sinh viên H, trường Đại học Kinh tế Nagoya cho biết: *“Trường mình học có bạn không may nhiễm Covid-19, tiếng Nhật hạn chế nên nhờ người đi cùng để dịch giúp. Đến nơi, bệnh viện họ cho thuốc, không được test covid rồi yêu cầu về tự cách ly tại nhà nửa tháng, nếu có biểu hiện bất thường thì đến khám lại chứ không được ở lại bệnh viện để theo dõi tình trạng sức khỏe”* (PVS, H, nữ, 23 tuổi, trường Đại học Kinh tế Nagoya, tỉnh Aichi). Rõ ràng, rào cản ngôn ngữ trong tiếp cận y tế của du học sinh Việt Nam tại Nhật Bản khiến họ thiệt thòi khi đi khám bệnh như không biết khám ở đâu, không biết quy trình thủ tục hay không giao tiếp được với nhân viên y tế, lấy đơn thuốc nhưng không biết cách dùng thuốc. Hơn nữa, nhiều bạn du học sinh còn e ngại, lo lắng về chi phí khám, chữa bệnh, đa phần các bạn đều đi làm thêm, thu nhập bấp bênh hoặc ở mức trung bình và trung bình thấp dẫn đến khó khăn trong việc tiếp cận dịch vụ y tế.

2.4. Khó khăn trong việc tiếp cận vé máy bay về nước

Do ảnh hưởng của đại Covid-19, tình trạng người Việt Nam ở nước ngoài hết hạn visa không có nhà ở, không có việc làm vẫn tiếp diễn. Hiện ở Nhật có khoảng hơn 300.000 du học sinh Việt Nam, trong đó có khoảng 20.000 người đang chờ hồi hương (Đại sứ quán Việt Nam tại Nhật Bản, 2020). Những trường hợp chờ hồi hương bởi các chuyến bay giải cứu công dân của Chính phủ Việt Nam ưu tiên các đối tượng người già, phụ nữ mang thai và mắc các bệnh hiểm nghèo. Vì vậy, cơ hội về nước với du học sinh Việt Nam ở đây vẫn còn bế tắc. Trường hợp nam sinh viên C, trường Cao đẳng Khách sạn du lịch cho biết: *“Từ khi dịch bệnh bùng phát, hãng hàng không thông báo hủy chuyến bay mà mình đã nộp đơn đăng kí xin về nước qua trang web của Đại sứ quán Việt Nam tại Nhật Bản, nhưng đã hơn 3 tháng mà chưa nhận được phản hồi. Visa gần hết hạn, lại mất việc làm thêm mấy tháng nay, giờ chỉ còn vài man tiền sinh hoạt nên không thể thuê nhà. Hiện giờ mình đi ở nhờ nhà của bạn, mấy tháng tới không biết sẽ thế nào...”* (PVS, C, nam, 21 tuổi, trường Cao đẳng Khách sạn du lịch, tỉnh Aichi). Do số lượng người chờ về nước đông nên nhiều người đã tập hợp trước công Đại sứ quán Việt Nam tại Tokyo, Osaka và Fukuoka bày tỏ nguyện vọng nhận được sự hỗ trợ từ phía Chính phủ: *“Mình tốt nghiệp nửa năm nay, cũng đã lên Đại sứ quán nộp đơn xin về nhưng vẫn chưa nhận được phản hồi. Mất việc làm xin đi ở nhờ cũng khó. 1 - 2 tháng thì họ còn giúp chứ lâu dài sợ họ từ chối. Không có tiền trang trải chi phí sinh hoạt, hoàn cảnh gia đình khó khăn nhưng không dám gọi về nhà vì sợ lại là gánh nặng cho bố mẹ...”* (PVS, P, nam, 24 tuổi, trường Nhật ngữ, tỉnh Aichi).

Trước tình hình đại dịch Covid-19 vẫn diễn biến phức tạp thì các chuyến bay thương mại của Việt Nam và Nhật Bản vẫn chưa được mở lại. Nhu cầu về nước của người Việt Nam đang sinh sống, học tập và làm việc tại Nhật Bản rất lớn. Bên cạnh các chuyến bay giải cứu do Đại sứ quán Việt Nam tại Nhật Bản tổ chức nhằm tạo điều kiện đưa người Việt Nam về nước thì các chuyến bay do đơn vị tư nhân tổ chức từ Nhật Bản về Việt Nam cũng được khai thác. Đây là chuyến bay đặc biệt để đón

công dân Việt Nam và chuyên gia nước ngoài đến Việt Nam trong khi các chuyến bay thương mại chưa khai thác như thường lệ. Tuy nhiên, còn nhiều bất cập trong việc đặt vé máy bay, một số đối tượng lừa đảo đã lợi dụng bối cảnh dịch bệnh, đánh vào tâm lí của nhiều du học sinh muốn về nước nên đã nâng giá vé. Do nôn nóng muốn mua vé để bay về nước khi hết hạn visa hoặc về nước phòng tránh dịch Covid-19 nên nhiều du học sinh ở đây đã bị một số đối tượng lừa đảo mua vé qua mạng internet, chiếm đoạt tiền. Mới đây, để thực hiện hành vi phạm tội, một đối tượng ở Đà Nẵng đã mua sim rác và dùng tài khoản Facebook ảo để đăng tải trên mạng xã hội kế hoạch các chuyến bay từ Nhật Bản về Việt Nam. Đối tượng cho biết mình làm đại diện cho phòng vé máy bay, đăng một số hình ảnh về chuyến bay đã được thực hiện kèm theo số điện thoại để liên hệ nhằm tạo lòng tin với khách hàng. Sau khi nhận được tiền của khách hàng, đối tượng nhanh chóng chặn Facebook, cắt đứt liên lạc hoàn toàn. Với thủ đoạn này đã có rất nhiều du học sinh và thực tập sinh bị mắc bẫy, mất tiền vì tấm vé giả mà vẫn chưa về được (Báo Tài nguyên Môi trường, 2021). Sinh viên trường Nhật ngữ bức xúc chia sẻ: *“Visa mình hết hạn, giờ xin gia hạn tiếp để chờ về, cũng đăng kí nguyện vọng về nước qua Đại sứ quán nhưng chưa thấy nên có đặt mua vé ngoài qua chỗ bạn bè giới thiệu. Mình đã đặt cọc 20 triệu để giữ chỗ, gần ngày bay họ nói chuyển full tiền vé là 50 triệu thì mới xuất vé. Biết là số tiền lớn nhưng giờ ở Nhật tình hình dịch phức tạp, công việc lại bấp bênh nên mình cũng cố vay để mua vé. Mình đã liên lạc với bên bán vé nhưng không được, lúc đó mới biết là bị lừa, giờ không biết làm sao để đòi lại số tiền đó...”* (PVS, H, nữ, 20 tuổi, trường Nhật ngữ, tỉnh Aichi). Cùng tâm trạng với sinh viên H, nam sinh viên D, trường Cao đẳng Công nghệ thông tin bày tỏ: *“Các chuyến bay thương mại vẫn chưa nối lại, đợi bên Đại sứ quán thì không biết khi nào tới lượt, cũng viết đơn nộp trực tiếp trên Đại sứ quán ở Tokyo nhưng chỉ nhận được câu trả lời: các chuyến bay tiếp theo họ sẽ xem xét nguyện vọng và gửi gmail. Tìm hiểu trên mạng thấy một số phòng vé họ bán vé hồi hương với giá dao động trên 45 triệu, nhiều người đặt mua qua mạng rồi bị lừa tiền, thực sự tìm người uy tín, bán vé có tâm lúc dịch bệnh thế này rất khó. Bên bán vé charter² họ không dám chắc 100% chuyến bay thực hiện được ngay cả khi xuất vé vì còn phụ thuộc vào dịch bệnh ở Việt Nam. Cũng nhiều trường hợp xuất vé, ra đến sân bay thì bị hủy chuyến do dịch bệnh phức tạp hoặc khu cách li không đảm bảo. Chuyến bay lịch sử mà ai đã từng đặt mua vé trên mạng chắc sẽ không quên, bị hủy ngay khi đã xuất vé tại sân bay Kansai đó là chuyến bay ngày 7/4/2021. Nhiều bạn ở xa đi chuyến bằng shinkansen (hệ thống đường sắt cao tốc của Nhật Bản) xuống sân bay từ ngày hôm trước, phải test covid chi phí từ 3- 5 man, rồi nghỉ việc và cắt địa chỉ nhà để về nước nhưng đến nơi thì chuyến bay bị hủy.*

² Chuyến bay charter là chuyến “bay thuê” được hãng hàng không/cá nhân/tổ chức thuê trọn gói dịch vụ bay để phục vụ cho các dịch vụ lữ hành, hồi hương.

Chúng kiến cảnh đó ở sân bay mà không cảm được nước mắt...” (PVS, D, nam, 25 tuổi, trường Cao đẳng Công nghệ thông tin, tỉnh Aichi). Một tấm vé hồi hương giữa mùa dịch với các bạn du học sinh trở nên xa xỉ. Họ chỉ biết đặt niềm tin vào người bán vé có tâm, bỏ ra một số tiền lớn để mua vé với mong muốn có được tấm vé theo đúng nghĩa để trở về quê hương, đoàn tụ với gia đình.

3. Một số chính sách hỗ trợ của hai Chính phủ và tổ chức xã hội

Trước diễn biến phức tạp của đại dịch Covid-19, Đại sứ quán Việt Nam tại Nhật Bản đã tích cực triển khai nhiều biện pháp để hỗ trợ cộng đồng (Báo Tuổi trẻ, 2020). Đại sứ quán đã ưu tiên hàng đầu việc bảo vệ sức khỏe, vận động cộng đồng người Việt Nam tại Nhật Bản thực hiện các biện pháp phòng chống dịch, tuân thủ các quy định về phòng dịch. Bên cạnh đó, tiếp tục triển khai nhiều biện pháp để hỗ trợ cho du học sinh và thực tập sinh Việt Nam gặp khó khăn, duy trì cuộc sống trong lúc chờ các chuyến bay. Chính phủ Việt Nam đã tạo điều kiện và bố trí các chuyến bay đưa công dân hết hạn hợp đồng, học sinh, sinh viên đã hoàn thành khóa học về nước. Do khả năng tiếp nhận của các cơ sở cách li trong nước hạn chế nên mỗi tháng chỉ có một số lượng nhất định được hồi hương. Các đối tượng được ưu tiên hồi hương chủ yếu là phụ nữ có thai, người già và trẻ em, người mắc các bệnh hiểm nghèo, người bất hợp pháp không có chỗ ở. Tính đến tháng 4/2021, có khoảng 10.000 công dân về nước trong tổng số 30.000 người đăng kí (Đại sứ quán Việt Nam tại Nhật Bản, 2021). Để thích ứng với đại dịch cộng đồng thì Chính phủ hai nước, Đại sứ quán Việt Nam tại Nhật Bản kết hợp với các tổ chức, doanh nghiệp đã đưa ra các chính sách hỗ trợ đối với du học sinh và thực tập sinh để họ vượt qua giai đoạn khó khăn.

Hỗ trợ từ phía Đại sứ quán Việt Nam: Đại sứ quán cũng từng bước khắc phục khó khăn, hỗ trợ cả về vật chất và tinh thần để giúp cộng đồng người Việt Nam nói chung và nhóm du học sinh tự túc nói riêng duy trì cuộc sống, vượt qua đại dịch Covid-19.

Hỗ trợ từ Chính phủ Nhật Bản: Du học sinh nước ngoài bị ảnh hưởng bởi đại dịch Covid-19 dẫn đến thu nhập bị giảm, mất việc làm, gặp khó khăn về kinh tế thì có thể liên hệ với các cơ quan hành chính quận để được hướng dẫn và vay gói trợ cấp 20 man. Bên cạnh đó, Chính phủ Nhật Bản cũng hỗ trợ 10man/1 người, trong đó du học sinh cũng là đối tượng được nhận trợ cấp để vượt qua khó khăn trong đợt dịch kéo dài (Đại sứ quán Việt Nam tại Nhật Bản, 2020).

Về phía trường học: Do ảnh hưởng của đại dịch Covid-19, các trường đại học chuyển sang hình thức học online kết hợp với việc giảm học phí. Một số trường đại học công lập hỗ trợ sinh viên từ 5- 10 man/1 người. Có các gói học bổng để khuyến khích, động viên du học sinh có thành tích xuất sắc có thể yên tâm học tập (The asahi shinbun, 2020).

Hỗ trợ từ các tổ chức xã hội và tôn giáo: Ngôi chùa Đại Ân tọa lạc tại thành phố Honjo (tỉnh Saitama) hiện là nơi cư mang nhiều du học sinh Việt Nam đang gặp khó khăn do tác động của đại dịch Covid-19. Cuối tháng 02/2020, khi đại dịch Covid-19

bắt đầu bùng phát ở Nhật Bản, Sư cô Thích Tâm Trí (42 tuổi), Hội trưởng Hội Phật tử Việt Nam tại Nhật bản đã tiếp nhận người Việt Nam với đối tượng là du học sinh bị quá hạn visa đến tá túc ở chùa Đại Ân và 4 địa điểm khác tại tỉnh Chiba và thủ đô Tokyo trong thời gian chờ tìm việc hoặc chờ chuyến bay về nước.

4. Bàn luận

Đại dịch Covid-19 vẫn còn diễn biến phức tạp, nhiều du học sinh Việt Nam đã phải gác lại việc học để trở về nước. Mục tiêu của các bạn khi lựa chọn đi du học nước ngoài là để mở ra tương lai tươi sáng sau khi tốt nghiệp, được tiếp cận với môi trường giáo dục tiên tiến, chương trình học hiện đại, cơ hội tìm kiếm việc làm, thu nhập và chế độ đãi ngộ hấp dẫn. Cùng với đó là được trải nghiệm, tiếp xúc những điều mới mẻ về văn hóa, đất nước và con người ở nước sở tại đã phải tạm dừng. Ảnh hưởng của đại dịch Covid-19 đã làm đảo lộn môi trường học tập của nhiều du học sinh, ít có sự tương tác với giáo viên nên việc tiếp thu kiến thức cũng như kỹ năng thực hành đối với ngành học của du học sinh không đạt được như kì vọng. Cơ hội tìm kiếm việc làm cũng đang dần đóng lại, đồng thời “du học” đúng nghĩa dần thay thế bởi “du học tại chỗ”. Từ thực tiễn đó, để hỗ trợ du học sinh tự túc có điều kiện học tập, chúng tôi cho rằng, các cơ sở giáo dục cần tiếp tục thay đổi phương thức giảng dạy phù hợp, dạy trực tuyến để người học tiếp thu kiến thức một cách hiệu quả. Ngoài ra, cộng đồng và doanh nghiệp địa phương nơi có du học sinh đang sinh sống và học tập cần quan tâm, tuyên truyền cho du học sinh hiểu rõ hơn về cách phòng chống Covid-19. Trường hợp du học sinh khó khăn về kinh tế do mất việc làm thêm cần quan tâm, hỗ trợ vật chất, động viên tinh thần. Xem xét miễn giảm học phí với du học sinh có thành tích cao trong học tập hoặc bị giảm thu nhập từ việc làm thêm.

Có thể thấy đại dịch Covid-19 ảnh hưởng trực tiếp đến cuộc sống của du học sinh. Việc làm thêm bấp bênh dẫn đến giảm thu nhập và tình trạng phạm tội có nguy cơ gia tăng là thực trạng đáng báo động của du học sinh hiện nay. Mất việc làm, hạn chế về ngôn ngữ càng là rào cản lớn với nhóm xã hội này. Thu nhập từ việc làm bán thời gian giảm sút do các cửa hàng kinh doanh đóng cửa, cuộc sống gặp nhiều khó khăn, thậm chí không đủ khả năng để tự chi trả chi phí sinh hoạt hàng ngày đã làm cho du học sinh rơi vào bế tắc. Điều đáng nói, nhóm du học tự túc phải tự lo về kinh tế nên khi dịch bệnh bùng phát mất việc làm thêm, cũng không được sự hỗ trợ từ phía gia đình gây ra tâm lí lo lắng, hoang sợ. Để tiếp tục cuộc sống ở nước sở tại khi chưa thể về nước, một số người đã có những hành vi lệch chuẩn dẫn đến vi phạm pháp luật khiến người bản địa có cái nhìn thiếu thiện cảm, kì thị và luôn đề phòng với du học sinh nước ngoài. Do đó, cần có sự quan tâm, giúp đỡ của các cơ quan chuyên môn giữa hai Chính phủ trong việc rà soát, thống kê số liệu du học sinh đang gặp khó khăn để phân loại, đánh giá cụ thể nhằm có các giải pháp ứng phó, hỗ trợ thích hợp và kịp thời với từng nhóm, giảm thiểu nguy cơ dẫn đến du học sinh vi phạm pháp luật. Hỗ trợ các đường dây nóng để tư vấn về cuộc sống cho du học sinh trong bối cảnh đại dịch Covid-19 vẫn còn diễn biến phức tạp.

Khó khăn trong tiếp cận dịch vụ y tế mà phần lớn du học sinh tự túc đang gặp phải, nguyên nhân chính kể đến là rào cản ngôn ngữ. Dịch bệnh lan rộng ra cộng đồng khiến hệ thống y tế quá tải, nhiều bệnh viện chưa có hỗ trợ về ngôn ngữ. Do vậy, bệnh viện chỉ dừng lại ở việc thăm khám với bệnh nhân là người nước ngoài đã gây ra tâm lí hoang mang, bất an khi không may mắc bệnh. Qua thông tin từ phỏng vấn sâu với các bạn du học sinh đang sống và học tập tại Nhật Bản có thể thấy, việc tiếp cận dịch vụ y tế dự phòng ở đây để phòng ngừa, phát hiện sớm các căn bệnh còn gặp nhiều trở ngại như ngôn ngữ, điều kiện tài chính và tiếp cận thông tin. Do đó, Đại sứ quán Việt Nam tại Nhật Bản cần có các giải pháp hỗ trợ người Việt Nam bằng cách tuyên truyền trên các kênh thông tin như mạng xã hội, cung cấp tài liệu, hỗ trợ phiên dịch ngôn ngữ như: tiếng Việt, tiếng Anh,... để giúp cho cộng đồng người Việt Nam nói chung và du học sinh nói riêng tiếp cận thông tin cũng như dịch vụ y tế dễ dàng để vững tâm vượt qua đại dịch Covid-19.

Trước diễn biến phức tạp của đại dịch Covid-19, các chuyến bay thương mại giữa hai nước chưa thể nối lại mà số lượng người Việt Nam đang sinh sống và học tập tại Nhật Bản có nhu cầu về nước rất lớn. Lợi dụng bối cảnh đại dịch Covid-19, một số đối tượng đã giả danh phòng vé để lừa đảo, nâng giá, chào mời mua vé máy bay để trục lợi từ những công dân có hoàn cảnh khó khăn. Do vậy, cần có sự vào cuộc của Đại sứ quán Việt Nam phối hợp với các tổ chức xã hội cũng như người Việt Nam ở Nhật Bản (Hội người Việt Nam tại Nhật Bản, tổ chức tôn giáo như Phật giáo,...) để ngăn chặn kịp thời, phát huy tinh thần đoàn kết, tương trợ đối với du học sinh có hoàn cảnh khó khăn, hỗ trợ đưa công dân về nước theo đúng nguyện vọng.

Tài liệu tham khảo

1. Aizawa Yuko và Eiraku Maiko. 2020. “Nhật Bản tuyên bố tình trạng khẩn cấp”, (<https://www3.nhk.or.jp/nhkworld/vi/news/backstories/1014/>).
2. Báo Tài nguyên môi trường. 2021. “Nữ quái lừa bán vé máy bay “hồi hương” trong dịp covid-19”, (<https://baotainguyenmoitruong.vn/da-nang-nu-quai-lua-ban-ve-may-bay-hoi-huong-trong-dip-covid-19-321793.html>).
3. Báo Tuổi trẻ. 2020. “Hơn 1.000 du học sinh Việt Nam tại Nhật được hỗ trợ do khó khăn về dịch”, (<https://tuoitre.vn/hon-1-000-du-hoc-sinh-viet-nam-tai-nhat-duoc-ho-tro-do-kho-khan-vi-dich-20201204175154921.htm>).
4. Việt Dũng. 2020. “Hỗ trợ du học sinh Việt Nam tại Nhật Bản gặp khó khăn vì Covid -19”, (<https://vov.vn/nguoi-viet/ho-tro-du-hoc-sinh-viet-nam-o-nhat-ban-gap-kho-khan-vi-covid19-1065660.vov>).
5. Đại sứ quán Việt Nam tại Nhật Bản. 2020. “Hướng dẫn về chính sách hỗ trợ sinh hoạt”, (<https://vnembassy-jp.org/vi/tin-t%E1%BB%A9c-t%E1%BB%AB-%C4%91%E1%BA%A1i-s%E1%BB%A9-qu%C3%A1n>).

6. Đại sứ quán Việt Nam tại Nhật Bản. 2020. “Hướng dẫn về chính sách hỗ trợ sinh hoạt”, (https://www.vn.emb-japan.go.jp/itpr_ja/corona14052020.html).
7. Đại sứ quán Việt Nam tại Nhật Bản. 2020. “Số liệu người Việt Nam tại Nhật Bản”, (<https://vnembassy-jp.org/vi/tin-t%E1%BB%A9c-t%E1%BB%AB-%C4%91%E1%BA%A1i-s%E1%BB%A9-qu%C3%A1n>).
8. Đại sứ quán Việt Nam tại Nhật Bản. 2021. “Đưa công dân Việt Nam từ Nhật Bản về nước”, (<https://vnembassy-jp.org/vi/tin-t%E1%BB%A9c-t%E1%BB%AB-%C4%91%E1%BA%A1i-s%E1%BB%A9-qu%C3%A1n>).
9. Đài truyền hình NHK. 2020. “Khó khăn của người lao động nước ngoài trong đại dịch”, (<https://www3.nhk.or.jp/nhkworld/vi/news/backstories/1024/>).
10. Trường Giang. 2020. “Du học sinh Việt “ngủ qua con đoi” do mắc kẹt tại Nhật”, (<https://vietnamnet.vn/vn/giao-duc/du-hoc/du-hoc-sinh-viet-ngu-qua-con-doi-do-mac-ket-tai-nhat-644407.html>).
11. Lê Thanh Hà. 2020. “Cuộc sống chật vật vì Covid-19 của hai sinh viên Việt Nam lên báo Nhật”, (<https://laodong.vn/the-gioi/cuoc-song-chat-vat-vi-covid-19-cua-2-sinh-vien-viet-nam-len-bao-nhat-807962.lđo>).
12. <https://jasso.org.vn/>
13. Kamino Takehiro. 2020. “Mất công việc mơ ước và bị bỏ rơi tại nhà ga”, (<https://www3.nhk.or.jp/nhkworld/vi/news/backstories/1361/>).
14. New.tv-asahi. 2020. (https://news.tvasahi.co.jp/news_society/articles/000182671.html?fbclid=IwAR11FtuBqAlaxu2Hr5aOnKI702qu_sOWZN-kLsM9rkhs7_SZ-YrbV-kk7M).
15. The AsahiShinbun. 2020. “Đại học Waseda hỗ trợ sinh viên 10 vạn do ảnh hưởng dịch Covid-19”, (https://news.tvasahi.co.jp/news_society/articles/000182671.html?fbclid=IwAR11FtuBqAlaxu2Hr5aOnKI702qu_sOWZN-kLsM9rkhs7_SZ-YrbV-kk7M).
16. Thông tin Nhật Bản. 2021. “Cuộc sống của các du học sinh người nước ngoài đang trở nên khó khăn hơn do thảm họa corona”, (<https://thongtinnhatban.net/threads/cuoc-song-cua-cac-du-hoc-sinh-nguoi-nuoc-ngoai-dang-tro-nen-kho-khan-hon-do-tham-hoa-corona.40219/>).
17. The Asahi Shinbun. 2021. “Opposition says deportation bill will put people’s lives in danger”, (<http://www.asahi.com/ajw/articles/14333479>).
18. JASSO. 2019. “Kết quả điều tra du học sinh nước ngoài”, (<https://www.studyinjapan.go.jp/ja/statistics/zaiseiki/data/2019.html?fbclid=IwAR3KKiek8SpjAraI4tpnMG9ISfkSDWCHvgw5DTp0DVeG7d-G7k7MY2gwOiE>).
19. JASSO. 2020. “Kết quả điều tra du học sinh nước ngoài”, (https://www.studyinjapan.go.jp/ja/statistics/zaiseiki/data/2020.html?fbclid=IwAR0gKgsYYV_CXm_IzoT3Kxt0CQmL3MWbjlD1sT9N75TeE9NKZSICYcNT1-E).